

Н. О. Іванченко,
к. е. н., доцент кафедри міжнародної інформації,
Інститут міжнародних відносин НАУ

МОНІТОРИНГ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті піднімається проблема втілення в життя стратегії економічної безпеки України. Наголошується, що економічна безпека держави будується виходячи з цілей і принципів шляхом створення нормативно-правової бази, визначення основних напрямів діяльності органів державної влади, вироблення механізмів контролю.

The problem of conversion in life of strategy of economic safety of Ukraine rises in the article. It is noted that economic safety of the state is built coming aims and principles from by creation of normatively-legal base determination of basic directions of activity of public, making of control mechanisms authorities.

Ключові слова: економічна безпека, глобалізація, економічний потенціал, системно-ситуаційна модель, ідеал, катастрофа.

ВСТУП

Сьогодні одним з найважливіших національних пріоритетів в умовах глобалізації та світової кризи є втілення в життя стратегії забезпечення економічної безпеки України, яка є гарантом державної незалежності, умовою прогресивного економічного та соціального розвитку.

Економічна безпека характеризується таким станом національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розширеного самовідтворення та спроможний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства, держави.

Виділяють три основні фактори економічної безпеки:

— економічна незалежність, що означає самостійне формування еко-

номічної безпеки, здійснення державного контролю на національними ресурсами та державного регулювання економіки, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі;

— стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає забезпечення міцності й надійності всіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;

— здатність до саморозвитку і прогресу, тобто можливість вибору власної моделі розвитку, спроможність самостійно реалізувати і захищати національні інтереси, здійснювати постійну модернізацію вироб-

ництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний та духовний потенціал країни.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Економічний потенціал України сьогодні в умовах світової кризи значно ослаблений, неспроможний забезпечувати належним чином суверенітет і обороноздатність України, захист її національних інтересів, фізичний і духовний розвиток нації. Досі не зупинено спад виробництва, втрачається науково-технічний потенціал, знижується життєвий рівень, згортаються інвестиційні процеси, зростає безробіття, розростається і зміцнюється тіньовий сектор економіки.

Основними суб'єктами економічної безпеки є держава, яка інтегрує у собі результати спільних зусиль усієї нації. Економічна безпека досягається за рахунок створення ефективних інтересів. Серед основних виділяють наступні: створення конкурентоспроможної, розумної, орієнтованої на людей, потужної національної економіки; впровадження власної моделі реформ; підвищення рівня добробуту громадян; вирішення соціальних питань; підтримка національних та культурних традицій [1].

Саме це формує стратегію забезпечення економічної безпеки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Забезпечення економічної безпеки вимагає визначення індикаторів, які характеризуються пороговими значеннями, вихід за межі яких веде до руйнівних тенденцій в економічній та соціальній сфері. Яскравим прикладом є представлення економічної безпеки як моніторингу в рамках системно-ситуаційної моделі розвитку (рис. 1).

Розглянемо змістовну інтерпретацію кожного з полюсів вертикалі та горизонталі чотирьохполюсної оболонки. Під гранично позитивним полюсом вертикалі розвитку варто розуміти вкрай бажану межу досконалості об'єкта моделювання, тобто деякий його ідеал. В концепції стверджується, що ідеал є полюс недосяжний, але до нього можна наблизитися не обмежено. Процес розвитку будь-якого об'єкта вважається прогресивним, якщо його суттєві властивості монотонно наближаються до межі досконалості — "ідеалу". Недосяжність "ідеалу" і водночас можливість якомога близько наблизитися до нього робить процес прогресивного розвитку потенційно нескінченним, тобто вічним. Сталий розвиток — це і є прогресивний потенційно нескінченний розвиток. Реальна досяжність ідеалу обмежена його околицею, під якою розуміється позитивна яка завгодно мала відстань від ідеалу. Наведемо декілька прикладів ідеалів. Відомо, що коефіцієнт корисної дії, який би дорівнював одиниці, в реальних об'єктах недосяжний, але

Рис. 1. Системно-ситуаційна модель розвитку

процес пошуку "вічного двигуна" досі не вщухає. Іншими прикладами можуть бути: ідеальна (безгрішна, безпорошна) людина, абсолютна безвідходна технологія, безвитратна економіка і надійна економічна стратегія та ін. [2].

Під гранично негативним полюсом розвитку будь-якого об'єкта реальності в концепції розуміється вкрай небезпечний його стан, який викликає суттєво передчасне, всупереч меті створення або життєдіяльності, припинення функціонування або навіть існування досліджуваного об'єкта. Цей стан природно назвати "катастрофою". Для економічних об'єктів катастрофою вважається банкрутство, а її околицею — криза, яка висвітлює небезпеку і актуалізує необхідність здійснення заходів по запобіганню катастрофи. На відміну від недосконалості межі досконалості, досяжності межі безпеки, тобто катастрофи, підтверджується безліччю прикладів катастроф різноманітніших об'єктів реальності. На економічних об'єктах для запобігання криз та катастроф вводять, наприклад, такі відносно нові функції, як криз-менеджмент, ризик-менеджмент і т. ін.

З системних позицій межі ідеалу та катастрофи доцільно розглядати як системоутворювальних інваріантів, як незмінних в життєвому циклі об'єкта моделювання класів його станів. Варто підкреслити, що будь-який об'єкт реального світу має системно-ситуаційну природу. Системність об'єкта дає змогу виділити його із оточуючого середовища, а ситуаційність — зробити спостережуваним чи керованим простір його ситуаційних станів у межах системоутворювальних граничних станів. Іншими словами, граничні стани задають межі життєвого циклу об'єкта моделювання, а ситуаційні — відтворюють сам процес цілеспрямованого розвитку, тобто зміну станів цього об'єкта. До ситуаційних станів відносяться цільовий (плановий), фактичний (поточний), очікуваний (прогнозований). Таким чином, процес функціонування та розвитку будь-якого об'єкта реальності може бути охарактеризований простором станів із п'яти різновидів станів — двох граничних та трьох ситуаційних.

Варто звернути увагу на те, що жоден об'єкт реального світу не може вийти за межі свого життєвого циклу. Будь-яка спроба порушити це ствердження при прийнятті управлінських рішень щодо розвитку об'єкта неодмінно веде до катастрофи, бо таке рішення має характер волюнтаризму. В свій час використання цього підходу для системного аналізу процесів побудови та розвитку соціалізму та комунізму — переконливе свідчення адекватності концепції "ідеалів" та "катастроф" для моделювання та наукового обґрунтування наслідків цих процесів як для країни, так і для її керівників [4].

Горизонталь ресурсів, як вже відмічалось, обмежена, з одного боку, гранично не відновлювальним ресурсом, в ролі якого виступає фундаментальна категорія часу [минулого, поточного (теперішнього, сучасного), майбутнього]; з другого — горизонталь ресурсів обмежена гранично невичерпним ресурсом, який прогресивно зростає під впливом свого споживання. В ролі цього ресурсу виступає така фундаментальна категорія, як знання.

Розглянемо поняття фактора часу з економічної точки зору. Ні одне із завдань розвитку науково-технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва, а також розвитку економічних об'єктів на даному етапі неможливо успішно вирішити без огляду на вплив фактора часу. Значення цього фактора в розвитку науки й техніки особливо зросло в останній чверті 20 ст. Залежність між використанням часу й соціально-економічним розвитком суспільства названа "першим економічним законом" (або "законом економії часу"), який дає всі підстави для усвідомлення часу як гранично не відновлювального ресурсу. Тому усяка економія будь-якого ресурсу в остаточному підсумку зводиться до економії часу.

Полюс "знання" характеризується стратегіями, економічними інтересами, закріпленими законодавчо державними програмами.

Наближення до полюсів "ідеалу" та "катастрофи" характеризують наступні індикатори: загальний обсяг ВВП; темпи зростання ВВП; обсяги ВВП на душу населення; індекс диференціації доходів; рівень безробіття; темпи зростання промислового виробництва; сальдо експорту-імпорту; рівень інфляції; коефіцієнт природного приросту населення.

Основними задачами такого моніторингу є ідентифікація загроз економічній безпеці та впровадження адекватних дієвих заходів.

Враховуючи зарубіжний досвід, можна сказати, що в Україні значна кількість індикаторів економічної безпеки наближається до "катастрофи". Це свідчить про реальну загрозу економічній незалежності та державності України, що в свою чергу може призвести до краху всієї економічної системи, соціальних катаклізмів та національної катастрофи.

Одним із найважливіших завдань є створення та впровадження у життя надійної системи забезпечення економічної безпеки як складової цілісної системи гарантування національної безпеки України. Будеється така система виходячи з цілей і принципів забезпечення економічної безпеки шляхом створення нормативно-правової бази, що регулює відносини у сфері економічної безпеки, визначення основних напрямів діяльності органів державної влади у цій сфері, формування відповідних органів забезпечення економічної безпеки та

вироблення механізмів контролю і нагляду за їх діяльністю. Система забезпечення економічної безпеки складається з органів законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, які діють у межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством.

До вимог системи забезпечення економічної безпеки належать:

- надійний захист та реалізація національних економічних інтересів;
- своєчасне виявлення та відвернення загроз економічній безпеці;
- ефективне функціонування як у звичайних, так і в надзвичайних умовах;
- структурованість та розмежування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

ВИСНОВКИ

Економічна безпека досягається шляхом здійснення єдиної державної політики, узгодженої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Така політика буде ефективною за умов визначення стратегії і тактики забезпечення економічної безпеки. Важливо, щоб стратегія забезпечення економічної безпеки базувалась на багатоваріантності прогнозів соціально-економічного розвитку України і коригувалась залежно від розвитку подій за тим чи іншим варіантом. Переваги багатоваріантної стратегії полягають у тому, що з'являється можливість вибору різноманітних заходів.

Література:

1. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: КНЕУ, 2001. — 733 с.
2. Шіковець К.О., Квіта Г.М. Застосування концепції ідеалів і катастроф при визначенні цільового стану об'єкта моделювання // Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України: зб. наук. пр. — Вип. 3. — К.: ДНДІМЕ, 2003. — С. 133—138.
3. Шіковець К.О., Квіта Г.М. Методи оперативного моніторингу в системно-ситуаційній моделі бізнес-діяльності // Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України: зб. наук. пр. — Вип. 3. — К.: ДНДІМЕ, 2003. — С. 139—144.
4. Кібернетичне моделювання: навчальний посібник. — К.: КНУТД, 2009. — 222 с.
5. Галиця І. Про поточні та довгострокові аспекти розвитку в руслі політики економічного зростання: зб. наук. пр. — ІСЕМВ НАН України. — 2000. — Вип. 28. — С. 15—19.
6. Галиця І. Некоторые аспекты экономической политики на современном этапе // Экономика Украины. — 2000. — № 4. — С. 43—49.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2009 р.